

سريزه

الحمد لله والصلاة والسلام على سيدنا رسول الله وخاتم الانبياء محمد بن عبد الله وعلى آله وصحبه ومن واه وعلى من اتبع هداه فى شئون حياته يوم الدين . اما بعد : فاعوذ بالله من الشيطان الرجيم ، بسم الله الرحمن الرحيم ة

كله چې نړۍ له انسانانو بې برخې وه دا مهال هيڅ ساکنې دځمکې پرمخ غوړيدلى قدم نه وايښى او چوپه خوره فضا وه خو خوشي بې لانه وې تيرې شوې چې يو عجيب او غريب خلقت دځمکې مخ ته داسې پيغام راوړ چې هيچا يې تصور نه شو کولى تر دې چې دځمکې واکمني يې دخلافت په نوم ورته وسپارله او هرڅه ئې ورته تابع کړل ترڅو داسې رياست پر مخ يوسي چې مثال يې لاتر اوسه نه وي پيدا شوى، نو دهمدې سره جوخت ددولت کليمې خپل مقام تر لاسه کړ او په خپلو ټولو چارو کې يې موجوديت په ثبوت ورساوه دوخت په تېرېدو سره دنړۍ په هر گوډ، گوډکې دافرادو تعداد زيات او بيلا بېل قدرتونه رامنځته شو چې ټول په خپل مربوطه معين قلمرو کې په فعاليت لگيا وه ،خو ددوى فعاليتونو ډير ابتدايي شکل درلود او نه يې شوکولى چې د ټولنې هراړخيز جوانب تر کنترول ،او مراقبت لاندې ونيسي ، بلکې هرڅه دوخت دځواکمنانو په خوبښه ترسره کېدل هماغه ؤ چې د ټولنې افراد يو بل سره داسې نږدې شول ترڅو واحد مرکزي قدرت ته تابع وي چې له ډيرو هلو ځلو وروسته نړيوال په رښتيا هم پدې بريالى شول چې پخپله اړونده ټولنه کې داسې سياسي تشکيلات ايجاد کړي چې ديوې خوا دټولنې گټې او منافع او د بلې خوا د اتباعو حقوق او امتيا زات حمايت کړي تردې چې دغه سياسي تشکيلات ددولت تر عنوان لاندې بود بل سې ترتيب او تنظيم شل .

نن ورځ هر بشر پدې پوښلى چې پرته له ټولنې اړوند زيات کړنلارې مونږمن کار او حتى ناممکن دى ،نو په همدې منظور دځمکې پرمخ مختلف ارگانونه موجود دي ترڅو په ټولنه کې له يوې خوا نظم او امنيت برقرار او د بلې خوا خپلو اتباعو ته په مختلفو ساحو مثلاً سياسي ،اجتماعي ،اقتصادي اوداسي نورو کې سهولتونه برابر کړي ،د بلې خوا دولتونو ته په بين المللي سطحه يو لوړ مقام حاصل دى او د عمومي بين المللي حقوقو يوه مهمه موضوع تشکيلوي ،نوما هم د خپلې تحصيلي دورې په پاى کې غوره وگڼله ترڅو د (د نړيوال جگړيز اصول) تر عنوان لاندې يو څه معلومات راټول کړم ،زما موضوع د دري فصلونو درلودونکي ده چې په لمړي فصل کې مي د دولت په رابطه تعريفات ،په تيوريکي او عمل لحاظ د دولتونو رامنځ

ته کیدل د بحث لاندې نیولې په دوهم فصل کې مې د جگړې حقوق یانړیوال بشرپال بحث کړي او په دریم فصل کې مې د نړیوال جگړیز او په اصول باندې بحث کړي دي چه انشاءالله هر موضوع به په تفصیل سره د بحث لاندې ونیسم .

موضوع تگلاره :

لکه څرنګه چې دا موضوع یوه ډیره مغلقه او پیچیده موضوع ده نو په همدې بنا موږ نه شي کولای چې دا موضوع موږ د میداني یا تحلیلي څیړنې له لارې څیړو نو لازمي ده چې د دې موضوع په څیړنه کې د کتابي روش او تگلاري څخه استفاده وکړو چې په دې لیکنه کې موږ د مختلفو کتابونو او لیکوالانو د نظرونو او انټرنیټي سایټونو څخه استفاده کړي ده هیله مند یم چې لوستونکي ، په ورڅخه موثره ګټه پورته کړي او علمي ، تنده یی ، یری ماته شه .

نړۍ ډیرو اړونده سازمانونو او د نړۍ پرمختللو هیوادونو له خوا منل شوې دي په اړوند یې صراحت ورکړ او پري بحث کوو امید واریم چې تر ډیره بریده مو د جگړیز اصلو اصلي تصویر څرګند کړي وي .

د موضوع پلان :

لکه څرنګه چې موږ مخکې هم یادونه وکړه چې دا موضوع یوه ډیره پراخه موضوع ده نو په همدې اساس موږ دا لیکنه په دریو فصلونو لمرې موبیا په دریو مبحثونو چې عمومي معلومات ، پیژندنه او د جگړې د نړیوالو حقوقو منابع او دویم فصل موبیا په څلورو مبحثونو ویشلې چې جگړې حقوق ، جگړې مفهوم د نړیوالو حقوقو له نظره د جگړې عناصر او د جگړې بشرپاله حقوقو بنسټیز حقوق او دریم فصل موبیا په دوه مباحثو ویشلې چې جگړیز اصول د اسلام د نظره او جگړیز اصول د ژینوا د کنوانسیون له نظره .

لومړۍ فصل

عمومي معلومات

څرنگه چې د جنگ نړيوال حقوق، هم په ملي او هم په نړيواله سطحه موضوع ده، خو له بلې خوا دا داسې يوه موضوع ده چې اکثره وخت د نړۍ د لويو قدرتونو د جنگاليو لخوا د پښو لاندې شوې ده. ددې سبب دا کيدای شي چې له يوې خوا د تاريخ په اوږدو کې د جنگ لپاره څوک د کومو قواعدو مقيد نه وه، د بله اړخه په نړيواله کچه کومو الزامي جنگي قواعدو هم وجود او شتون نه درلود، او ښه جنگيالي هغه گڼل کېده چې په خورا وحشت خپل دښمن وځپي، اندامونه يې پرې کړي، دارائي يې لوټ کړي، دسړو څخه يې غلامانو او ښځو څخه يې د جنسي اهدافو او غرايزو د پوره کولو کار واخلې.

اسماني اديانو په دې اړوند وخت په وخت خپل تعليمات نړيوالو ته عرضه کړي دي چې د وخت په تيريدو يا هير شوي دي او يا هم تحريف شوي دي، چې له دې منځه د اسلام مبارک دين نه يواځې د سولې په وخت کې بلکې د جنگ په وخت کې هم خپل پيروان بې لارښوونې پرېښودل او د جنگ مکمل اصول يې ورته وړاندې کړه، چې ددې بحث په اوږدو کې به ځاي په ځاي د پرتلې په ضمن کې ورڅخه يادونه وشي.

لومړي مبحث: جگړې د نړيوالو حقوقو پيژندنه

د جگړې نړيوال حقوق د بشر دوستانه حقوقو، يوه څانگه ده، چې نظر و هغه پراختيا، تکامل او تحول ته چې نوموړي حقوق يې له يوې ورځې څخه بلې ته کوي، ددې خبرې ايجاب کوي ترڅو د نړيوالو حقوقو د يو مستقلې رشتې او د يو جامع سيستم په حيث تبارز وکړي.

فلهدا د جگړې نړيوال حقوق د عمومي نړيوالو حقوقو د قواعدو او مقرراتو هغه مجموعه ده کوم چې د انساني افرادو د حقوقو د حمايت په ضمن کې، که هغه جنگيالي وي يا غير جنگيالي، همدارنگه د غير نظامي اموالو او د ښکېلو طرفونو حقوق په جگړه کې ولو که جگړه بين المللي يا غير بين المللي وي په دواړو صفتونو کې د دغو ښکېلو اړخونو واجبات او مسوليتونه هم تعينوي يا يې تر مطالعې لاندې نيسي.

همدارنگه د جگړې يا د جنگ حقوق داسې هم تعريف شوي دي. د جنگ حقوق د هغه بين المللي حقوقو د قواعدو مجموعي ته ويل کېږي چې د متخاصمو هيوادونو پر مناسباتو د جگړې په وخت

کې حاکم وي. همدارنگه د هغه قواعدو مجموعه ده چې د متخاصمو اړخونو او بي طرفه هیوادونو ترمنځ په مناسباتو حاکم وي. علاوه د جنگ حقوق پر غیربین المللي مخاصماتو لکه داخلي منازعاتو او نورو باندې هم څارنه کوي، ځیني هغه خلک چې د جنگ د لفظ مخالف دي هغوي د حقوق جنگ او بشر دوستانه حقوقو ترمنځ تفکیک کوي خو ځیني په دي عقیده دي چې بشردوستانه نړیوال حقوق د جنگ د حقوقو یوه برخه تشکیلوي چې حمایتي جنبه لري، حمایتي جنبی څخه یې هدف د ټولو افرادو څخه که هغه نظامیان وي او که غیري نظامیان، او یا هم غیري نظامي اهداف او اموال وي.

همدارنگه د ټولو هغه مواردو حمایت چې افراد او هیوادونه د جنگ په وخت کې د هغه رعایت کولو ته التزام او تعهد لري. دا پداسې حال کې دي چې د جنگ د حقوقو د بلې برخې محتویات لنډ موضوعات تشکیلوي، لکه د جنگ مفهوم، متقابل نظامي اشغال او بالاخره د بې طرفۍ موضوع.

دویم بحث - تاریخي سیر

ټولني له پیدایښت څخه ترننه د انسانانو ترمنځ جگړې شوي دي، وکړې دغه جگړې دوخت په تېریدو سره د یو لړ مقرراتو او پرنسیپونو تابع ګرځول شوي دي.

مثلاً په لرغوني زمانه د (حمورابي) په لویانو کې د نښتو او جگړو په اړه ځیني لارښوونې موجودې وې. ۱ خو د جگړې د حقوقو په اړه لومړنۍ او مدون قانون چې په لومړي ځل د یوه دولت لخوا د وسلوالو ځواکونو لپاره جوړ شو د (لیبرقوانینو) ټولګه وه.

دویمې قوانینو دغه ټولګه د امریکایي حقوقپوه (فرانسیس لیبر) لخوا په

۱۸۶۳مکال کېت د وینشو لیبر دغه ټولګه د امریکا د دولت په غوښتنه چمتو کړه.

په دي ټولګه کې د هغو سرتېرو د کړنو او سلوکونو په اړه مقررات ځای پر ځای شوي وو. چې امریکا په کورنۍ جگړه کې ښکېل وو، خودا یوازې یو کورنۍ یا ملي قانون وو چې د امریکا متحده ایالتونو دننه یې د جگړې حقوق په ډاګه کول.

بیګدلي محمد رضا ضیایی، حقوق بین المللي بشردوستانه، مخ، ۲۶، ۱۳۹۴، انتشارات گنج دانش، تهران ایران
 بیګدلي محمد رضا ضیایی، حقوق بین المللي عمومي، مخ، ۵۵۵، ۱۳۸۴، انتشارات گنج دانش، تهران ایران

په نړیوالو عمومي حقوقو کې اوسني نړیوال بشر پال حقوق دیوه سویسي سوداگر اوبشرپال (هنري دونانت) له هڅو سرچینه اخلي. په ۱۸۵۹م کال کې د فرانسېاواتریشترمنځپه (سلفرینو) سیمه کې یوه سخته خونړۍ جگړه رامنځته کېږي په دې جگړه کې عامه خلکو ته سخته مرګړۍ^۲ وبله اوږي. د جگړې په میدان کې هري خواته مړي او زخمیان پراته وي او څوک نه وي چې رسیدنه ورته وکړي. سویسي سوداگر هنري دونانت ددې صحنې په لیدوسخت خواشیني کېږي اود (سلفرینو) خاطراتو پنوم یو کتاب لیکي. نوموړي پدې کتاب کې په سلفرینو کې د بشري جنایت او تېري دغندنې ترڅنګ وړاندیز کوي چې د بشري خواخوږۍ له مخې دې په جگړه کې زیانمنو او ټپیانو ته باید لازم امکانات او مرستې برابرې شي دونانت همدارنګه وړاندیز وکړ چې دغه هدف درسیدو لپاره لومړۍ باید دغړو هېوادونو ترمنځ یو تړون لاسلیک شي اویا دغه تړون د اجرا لپاره دي یوه کمیټه جوړه شي.

هنري لمړي وړاندیز په ۱۷۶۳م کال کې د جینوا کنوانسیون د لاسلیک لامل شو د جینوا د ۱۸۶۳م کال کنوانسیون په حقیقت کې د اوسني وبشردوستانه حقوقو لومړنۍ عملیه څه ګڼل کېږي. همدارنګه ده نري دویم وړاندیز له مخې د جگړې له قربانیانو او په جگړه کې د بشري حقونو درعایت موخه به دسره صلیب کمیټه جوړه شوه.

که څه هم جینوا ۱۸۶۳م کال کنوانسیون د جگړې په ډګر کې د ټپیانو تر درملنې پورې محدود و، خو د جگړې بشرپاله حقونو په برخه کې د لومړني ګامو چې راتلونکو دغه دولتونو او مهاجرو ته هیلاره پرانیسته د جینوا د ۱۸۶۳م کال تر لومړي تړون وروست د جگړې په ډګر کې د بشري حقونو درعات په برخه کې درې الحاقې پرتو کولونه په ترتیب لاسلیک شوي چې شرحه یې په لاندې ډول ده.

۱- د پاريس اعلامیه ۱۸۵۶

۲- د ټپیانو، ناروغانو او دروغتیا بېکارو کونکو په اړه د جینوا کنوانسیون ۱۸۶۳م کال.

۳- د یوشمیر وسلودنه کارونې په اړه سنپترزبورګ اعلامیه ۱۸۶۸م کال.

۴- د نظامي او غیري نظامي وګړو ترمنځ د توپیر څرګندولو په اړه د بروکسل اعلامیه ۱۸۷۴م کال.

^۲ مخ، ۲۵۶۱میدي، علي حقوق بين الملل: از نظريه تا عمل. تهران، نشر میزان، ۱۳۸۸.

- ۵- دځمگنيو جگړو په برخه کې د قوانینو او عرفونو د رعايت او د سمندري جگړو په اړه د جینیوا د ۱۸۶۳ م کال د مقرر اتو د پلي کیدو یا پلي کولو په موخه د لاهایک نوانسیون ۱۸۹۹ م کال.
- ۶- د ۱۸۹۹ م کال پر کنوانسیون د بیا کتنې لپاره د لاهای د ۱۹۰۷ م کال کنوانسیون.
- ۷- دروغتیا یې خدمتونو د چمتو کولو کو بیړیو د ناپیلتوب په اړه ژمن لیک ۱۹۰۴ م کال.
- ۸- په جگړه کې د ژبه رجنوبي هوبنه کوونکویانو روگازونو او بیالوژیک یو سلود کارونې د مخنیوي په اړه د جینیوا پروتوکول ۱۹۲۵ م کال.
- ۹- له جنگ باسیرانوسره د چلند په اړه د جینیوا کنوانسیون ۱۹۲۹ م کال.
- ۱۰- ټولوژني یا جینوساید د مخنیوي نړیوال کنوانسیون ۱۹۴۸ م کال.
- ۱۱- د جینیوا د ۱۹۴۹ م کال څلورمک نوانسیون چې لاندې اساسي موضوعات په کې تصویب شول.
- ۱- د جگړې په ډگر کې د وسلو الوځو اگونو د تپیانو او ناروغانو ژوند ته پاملرنه.
- ۲- په سمندر کې د وسلو الوځو اگونو د تپیانو، ناروغانو او دویجاړو شوي ویرې ویرته پاتې شونو ژوند ته پاملرنه.
- ۳- له جنگي اسیرانوسره چلند.
- ۴- د جگړې پر مهال له ملک یوگر وڅخه ملاتړ.
- ۱۲- د سمندري جگړې په اړه د لندن پروتوکول ۱۹۳۰ م کال.
- ۱۳- د جگړې پر مهال د تاریخي ابداتو، علمي او هنري مرکزونو د خونديتوب په اړه د ۱۹۳۵ م کال تړون.
- ۱۴- د کیمیاوي وسلو د کارونې، ساتنې، تولید، پرمخ بیولو او ویجاړولو کنوانسیون ۱۹۹۳ م کال.
- ۱۵- د انسان ضد ماینونو د جوړونې، ساتنې او تجارت د مخنیوي کنوانسیون ۱۹۹۷ م کال.
- ۱۶- د نړیوالې جنایې محکمې اساسنامه ۱۹۹۸ م کال.
- ۱۷- د ماشوم، سرتیرو په اړه د ماشومانو د کنوانسیونو لخوا حقې پروتوکول ۲۰۰۰ م کال.
- جینیوا او د پته ورته نور نړیوال کنوانسیونونه چې د جگړې د حقوقو په برخه کې لاسلیک شوي دي.

په جگړه کې د بشر دوستانه حقونو د رعایت لپاره یو حقوقي چوکاټ برابرېږي، اوس مهال د نړۍ څه باندې ۱۹۶ هېوادونه د جینیوا له کنوانسیون سره یوځای شوي چې افغانستان یې هم غړی دی. افغانستان له جینیوا له څلورم کنوانسیون سره په ۱۹۵۴م کال کې وځای شواو بیا لومړۍ او دویم الحاقی پروتوکولونه یې په ۲۰۰۹م کال کې پلاسلېک کړل. لومړۍ پروتوکول په ۱۹۷۷م کال کې په نړیواله جگړه کېدو قربانیانو او دویم یې په ۱۹۷۷م کال کېدو نړۍ جگړه کېدو قربانیانو د ژوند د خوندیتوب په اړه دي.

دریم بحث – جگړې د نړیوالو حقوقو منابع

څرنګه چې وسله والې جگړې یوه بشري نړیواله پدیده او ډیره اوږده مخي نه لري، نو د جنگ قواعد او حقوق چې وروسته په بشر دوستانه حقوقو یې شهرت وموند هم پخوانۍ مخینه لري، چې خپله د نړیوالو عمومي حقوقو په ضمن کې هم د بحث لاندې نیول شوي دي. همدارنګه د بشر د پیدایښت سره الهي او سماوي ارشادات د انبیاءو علیهم السلام پواسطه خلکو ته وړاندې شوي دي چې موږ به د اسلام په مبارک دین کې د جنگي هدایاتو او قواعدو نمونې چې پیغمبر صلي الله عليه وسلم خپلو سرتیرو صحابه و ته کړي دي.

بشر دوستانه اصول او قواعد اساساً عرفي ریشه لري، چې مدون ډول د اولسمې پېړۍ په اوڅرو کې منځته راغلي دي. د مثال په ډول په ۱۶۲۰م کال کې د (جنگ او سولې حقوق) په نوم کتاب او د (حقوق او جنگي عدالت) په نوم کتاب چې په ۱۶۵۰م کال کې لیکل شوي دي. د یادونې وړ دي. د موضوع د ښه اسانتیا لپاره له نوموړو منابعو څخه هره یوه یې په لنډ ډول تشریح کوو.^{۱۳}

لومړي مطلب – د بشر دوستانه حقوق بنسټیز اصول

د بشر دوستانه حقوقو بنسټیز اصول د بشر دوستانه حقوقو د منابعو په هکله چې خبره د یادولو وړ ده، هغه داده چې د دغه حقوقو منابع د عمومي نړیوالو حقوقو څخه په کامل ډول جدا نه دي، خو کوم شي چې مهم دي هغه د جگړې په نړیوالو حقوقو کې د منابعو څخه علاوه د یو لړ اصولو شتون دي چې پدې زمینه کې یې د منابعو څخه اهمیت زیات دي او د^{۱۴} جگړې په وخت کې د بشري

^{۱۳} بیګدلي محمد رضیاضیایي، حقوق بشر دوستانه،

^{۱۴} مخکېني ماخذ، مخ، ۲۹، ۳۳

^۲ ضیایي، بیګدلي، حقوق بشر دوستانه بین الملل، مخ، ۳۱

^۳ یوګوسلاویا د بالکان د هیوادونو څخه ده، چې د اروپا په جنوب کې واقع ده، (۲۵۵۸۰۰) کیلو متره مربع مساحت لري او ۳۳ میلیونه نفوس لري. د کمونیزم د ماتې څخه وروسته یوګوسلاویا هم تجزیه شوه او په څلورو برخو ووېشل شوه چې عبارت دي له بوسنیا، صربیا، کروشیا

حقوقو ټول قواعد ورڅخه په کلکه متاثره دي، چې په هېڅ صورت د دغه قواعدو ټکر د یادو شوو اصولو سره د منلو وړ نه دي، چې دغه قواعد عبارت دي له انساني کرامت اصل، د انساني رفتار او د تبعیض د نه شتون اصل، د نظامي اړتیا د شتون اصل، د بې ځایه کړاو او د درد د تحمیل د ممنوعیت اصل، او د مارتنس اصل چې هدف یې دا دي چې (جنگیالي او غیر نظامي خلک باید د هغه اصولو او نړیوالو مقرراتو د اقتدار لاندې قرار ولري چې د یو سالم عرف، بشردوستانه اصولو، او د عمومي وجدان د اصولو څخه یې منشا اخیستي ده).^۱

دوهم مطلب – عرف او عادات

لکه څرنګه چې په عمومي حقوقو کې عرف د ډیرو مهمو او پخوانیو منابعو څخه شمیرل کېږي همدارنګه د جګړې په نړیوالو حقوقو کې هم د مهمو منابعو څخه شمیرل کېږي، تر دې حده چې د سره صلیب نړیوالې کمیټې پدې اوخرو کې د (عرفي نړیوالو بشردوستانه حقوقو) تر نامه لاندې یو خاصه ټولګه نشر ته سپارلې وه.^۲ سره ددې چې بشردوستانه حقوقو په عرفي کولو د امریکا د متحده ایالاتو په شمول یو شمیر هیوادونو انتقادونه وکړه، مګر ددې با وجود بیا هم د پخوانۍ یوګوسلاویا^۳ لپاره د جوړې شوې جنائي محکمې لخوا له دې قواعدو څخه د یو ګوسلاویا د جنگي جرایمو په اړوند قضایاوو کې کار واخیستل شو.

د عرف^۴ په اړوند باید ووايو چې نسبت داخلي حقوقو ته په نړیوالو حقوقو کې اوچت مقام لري. ځکه چې د نړیوالو حقوقو په تدوین کې نړیوالو معاهدات د خاص اهمیت څخه برخوردار دي او نړیوالو معاهدات بیا په خپل وار، په حقیقت کې هماغه نړیوال عرفونه دي چې په مدون شکل په معاهده کې ځای پرځای کېږي. بنا عرف کولای شو په دې ډول تعریف کړو: د نړیوالو حقوقو د تابعینو په واسطه د مشابه اعمالو او تګلارو تکرار چې په تدریخ سره د هغوي ترمنځ په متقابل اړیکو کې الزامي جنبه او حقوقي قدرت لاس ته راوړي عبارت د نړیوال عرف څخه دي. عرف په نړیوالو مسایلو کې د نړیوال عدالت د محکمې د ګڼو فیصلو لپاره پایه او اساس تشکیل کړي.^۱

او مونتینوګرو څخه دا مهال هر یو د یو مستقل هیواد حیثیت لري. د تجزيي وړاندیې پلازمینه د بلګرات ښار

وو. مهرداد، محمود، فرهنگ جدید سیاسي، مخ، ۲۲

^۴ عرف د یو روش تکرار ته وایي چې د اوږدې زمانې په طول کې د خلکو د باور او عمل مورد ګرځیدلي وي، او په معاملاتو کې ورڅخه

استفاده کېږي. نصرالله منصور، قاموس اصطلاحات حقوقي، مخ، ۱۷۵

دریم مطلب - نړیوال معاهدات^۲

معاهدات د جگړې د بشري حقوقو د منابعو د جملې څخه مهمترینه او موثرترینه منبع ګڼل کېږي . دا چې معاهده څه ته وايي د نړیوالو عمومي حقوقو له مخې مختلف تعریفونه شوي دي موږ یې د هغې له جملې څخه د یو جامع تعریف په حیث په یو باندې کفایت کوو: معاهده د نړیوالو عمومي حقوقو د تابعانو (د هیوادونو او نړیوال سازمانونو) ترمنځ هر ډول لیکل شوي توافق ته وايي چې د نړیوالو حقوقو د قواعدو په چوکاټ کې صورت ومومي ، او نړیوال عمومي حقوق پري حاکم وي او په نتیجه کې مشخص حقوقي اثار منځ ته راوړي .

دا مهمه نه ده چې د دغه توافق نوم معاهده ، عهد نامه ، مشاق ، قرار داد ، کنوانسیون ، منشور ، پیمان ، اساسنامه یا بل^۵ اړوند اصطلاح وي. مهمترین بشردوستانه معاهدات عبارت دي له ژینوا^{۳۱۹۴۹} م د اګست ۱۲ نيتي د معاهداتو څه چې تعداد یې څلورو ته رسیږي او موضوعات یې په لاندې ډول دي .

۱ معاهده : د وچې په جنگ یا په ځمکنی جنگ کې د مسلحو قوتونو د ناروغو او ټپیانو د وضعي د بهبود په هکله .

۲ معاهده : په سمندري جگړه کې د مسلحو قوتونو د ناروغو ټپیانو او سمندري غرق شوو او مصدومینو د وضعي د بهبود په هکله .

۳ معاهده : د جگړې د اسیرانو سره د برخورد په هکله .

۴ معاهده : د جگړې په وخت کې د غیر نظامي افرادو څخه د حمایت په اړوند^۱ .

څلور مطلب : د حقوقو کلي اصول

باوجود د دې چې په بشر دوستانه نړیوالو حقوقو کې نسبت نورو منابعو ته د حقوقو کلي اصولو ته زیات ارزښت نه دي ورکړل شوي ، مګر حقیقت دا دی چې د حقوقو د کلي اصولو څخه کم نه دي ، د مثال په ډول هغه د حقوقو کلي چې په بشردوستانه حقوقو کې د اجرا وړتیا لري عبارت دي له

^۵ ضیایي بیګدلي ، حقوق بین الملل عمومي ، مخ ، ۱۶۷

^۲ نړیوال معاهدات عبارت د هر ډول منعقدۀ توافق څخه دي چې د بین الملل حقوقو په تابعانو یا اشخاصو ترمنځ لکه دولتونه او سازمانونه صورت

مومي ، په دې شرط چې د نړیوالو حقوقو سره مغایره نه وي ، او حقوقي اثار منځ ته راوړي . مخکیني ماخذ ، مخ ، ۹۷

^۳ ژینیو چې د جینیو یا د جینوا په نوم هم یادېږي د اروپا په زړه کې د پراته په طبیعي ډول ښکلي هیواد سویس پلازمینه ده ، چې د پخواني نړۍ شموله بین المللي سازمان د (ملتونو ټولنه) مقر هم وه ، مهرداد محمود ، فرهنگ جدید سیاسي ، مخ ، ۱۸۲

وعده باندي د وفا اصل ، د حسن نيت ، د حق څخه د ناوړه استفادي د منع اصل ، د خساري د کامل جبران اصل ، هغه اصل چي د هغي په اساس هيڅوک د ځان لپاره قاضي کيداي نه شي او داسي نور چي اوس وختو کي دغه اصول په حقوقي قواعدو تبديل شوي دي. مگر دا چي خپله کلي حقوقي اصول څه ته وايي ؟ حقوق دانان اکثرا په دي ډول د هغي تعريف کوي چي دا په حقيقت کي د داخلي حقوقو د کلي اصولو څخه عبارت دي چي د قانونگذاري د اکثر و مراجعو لپاره مشترک قواعد تشکيلوي ، او ⁶ داسي اصول دي چي د هر ډول بحث او گفتگو څخه مافوق دي چي د ټولو متمدنو هيوادونو مشترک حقوقي ميراث تشکيلوي^۲. بشردوستانه حقوق لکه څنگه چي د تيرو توضيحاتو او بحثونو څخه معلومه شوه ، چي د جنگ د قواعدو او اصولو څخه بحث کوي ، نو بنا ويلاي شو چي همدا د جنگ سحنه د بشردوستانه حقوقو د تطبيق ساحه ده . برابره خبره ده چي دا جنگ بين المللي يا غير بين المللي وي ، د ملگرو ملتونو د سازمان عمليات وي يعني د سوله ساتو ځواکونو يا څو ملتونو قواوو عمليات وي ، يا حتي د منطقوي سازمانونو عمليات وي . په ټولو صورتونو کي د جنگ تر ختمه پوري د دي قواعدو تطبيق لازم او اجباري مکلفيت گڼل کيږي چي د جنگ دواړه يا څو اړخونه د دي وجيبي په سرته رسولو مکلف دي ، تر دي چي په بعضي مواردو کي د جنگ د دريدلو څخه وروسته د رعايت وړ دي ، مثلا د جنگ د دريدلو وروسته د مړو يا زخميانو ، ډوبو شوو او ماتي شوو کښتيو د غمخوري په خاطر هم د نوموړو حقوقو د تطبيق څخه بي غمه کيداي نه شو همدارنگه د بشر دوستانه حقوقو د اجرا د متقابل عمل پوري اړه نه لري . په لنډ ډول ويلاي شو چي بشردوستانه حقوقو د تطبيق ساحه د زمانيا مکاني لحاظه ، همدارنگه د جنگ د ډولونو او قلمرو له حيثه ، لکه ځمکني ، هوايي او سمندري جنگونه او نور هيڅ ډول استثنات نه مني او ردوي يي .

⁶ اقرادهاي بين الملل ژينيو، ۱۹۴۹ اگست ۱۲، مخ، ۷، کمیته بين المللي صليب سرخ

^۲ بيگدلي، محمد رضايي، حقوق بشردوستانه بين الملل، مخ، ۳۳

دويم فصل

لومړۍ مبحث - جگړې حقوقي يا نړيوال بشريال

نړيوالو حقوقو مهمه برخه ده، چې په جگړه کې د متخاصمو يا جگړه مارو لورو حقوقي مکلفيتونه په ډاگه کوي. دغه حقوق په ټوله کې په دې بحث کوي چې په جگړو کې او وسلوالو نښتو کې د جگړه ايزو اصولو کارول محدود دي. او همدارنگه د جگړې پر مهال د بي طرفه خلکو ژوند ته بايد جدي پاملرنه وشي. خو مخکې له دې چې خپل اصلي بحث ته

دوام ورکړو، ښه به وي چې د نړيوالو حقوقو له نظره د جگړې پر مفهوم يوه لنډه کتنه وکړو.

دويم مبحث - د جگړې مفهوم د نړيوالو حقوقو له نظره.

په نړيوالو حقوقو کې جگړه له زور او ځواک څخه د کار اخيستلو يا اخيستو وسيله ده، چې يو تعريف يې داسې دي: جگړه د ملي سياست د وسيلې په توگه د هغه هري او مسلمانان اقداماتو يا تدابيرو مجموعي ته ويل کېږي چې د دوه يا څو هېوادونو يا دولتونو تر منځ د ځانگړي وضعيت په رامنځته کيدو تمامېږي.

پدغه وخت کې له ښکېلو هېوادونو هر يو يې په دې هڅه کې وي چې خپلې سياسي غوښتنې

پر مقابل لوري ومني

له پورتنۍ تعريف څخه نتيجه اخلو چې د جگړې د حقوقو مفهوم څلور اساسي عناصر لري.

۱- تشکيلاتي عنصر يا هېوادونه. ۲- مادي عن صرياد ځواک کارول. ۳- معنوي عصري د جگړې اراده. ۴- موخه چې ملي گټې او مصلحت په کې نغښتي وي.

لومړۍ مطلب - تشکيلاتي يا اورگانیک عنصر:

د جگړې تشکيلات بيا اورگانیک عنصر دولتونه دي چې جگړې د مفهوم يو اساسي رکن جوړوي. جگړه هېوادونو د وسلوالو ځواکونو تر منځ پېښېږي، نو له همدې امله چې جنگ له دولتونو سره چې هماغه اورگانیک عنصر دي مستقيمه اړيکه لري.

ژان ژاک روسو په ۱۷۶۲م کال کې چې خپل کتاب کېدې مسلې ته اشاره کړې چې جگړه دانسان اړیکې هلهان سان سرهنه، بلکې دولتونوترمنځ اړي که ده چې دیوه انسان یا وگړي په توگه نه ، بلکې د مدافعينو په توگه له یو بل سره په دښمنۍ کې ښکیل شوي دي.^{7۱}

دویم مطلب – معنوي عنصر یادجگړې اراده:

د جگړې دوهم عنصر د جگړې لپاره تابیا یا اراده ده، چې په نړیوالو حقوقو کې ورته معنوي عنصر وایې پدې حالت کې متخاصم ځواکونه لکه د مادي عنصر په څیر په جگړه کې نه وي ښکیل شوي بلکې د جگړې لپاره چمتوالي نیسي.

^{7۱} ضیایي، بیګنلي، حقوق بین الملل عمومي

په ۱۹۷۰م کال کې د لاهي په کنفرانس کې د تړون لاسليکونکو هېوادونو اراده د جگړې يو مهم رکن وباله د شخړو اړوند د لاهي دريم هوکړه ليک پر بنسټ چې ۱۹۰۷مکال د اکتوبر په ۱۸ نيټه لاسليک شو جگړه په قانوني ډول هغه وخت پيلېږي چې د جگړه مارو هېوادونو لخوا په دې اړه له مخکې يوه خبرتيا موجوده وي.

ياد تړون له مخې که غړي هېوادونه له مخکې اعلان يا خبرتيا پرته جگړه پيلوي له ژمنې پر سر غړوني او په نړيوال جرم تورنېږي.

دا په نړيوالو حقوقو کې يوه قراردادي قاعده نه ده چې تر وسلوال برید مخکې دې بايد يوه خبرتيا موجوده وي بلکې منل شوي نړيوال عرف دي. په دې اساس د لاهي په کنفرانس کې هم دغه عرف ومنل شو البته که ددې عرف تاريخي شاليد ته گرځو نو په لرغوني روم، يونان او منځنيو پېر يو کې هم په جگړه کې له دې اصل څخه کار اخستل شوي دي.

دریم جز – مادي عنصر (نېسته)

د جگړې له مادي عنصر څخه موخه عملاً د وسلوالي جگړې پيل دي. جگړه تل د متخاصمو او دښمنو قوتونو تر منځ د ځواک له استعمال سره مله وي. د وسلو او وسلوال ځواک له کارونې پرته جگړه معني نه لري بايد يادونه وکړو له دويمې نړيوالې جگړې وروسته چې د شوروي اتحاد او د امريکا متحده ايالتونو تر منځ کشمکشونه ته د (د سړې جگړې) اصطلاح کارول کيده دا د جگړې اوسني علمي، حقوقي مفهوم نه شي افاده کولی دا يو جلا حالت و. که څه هم په نړيوالو حقوقو کې دانه ده په ډاگه شوي چې کوم ډول وسلوالي نښتې ته جگړه ويل کېږي. خو په عمومي ډول ويلي شو هر هغه نښته چې د زور او وسلوال ځواک کارول په کې شامل وي جگړه بلل کېږي.

بايد يادونه وکړو چې جگړه په (اوربند) پاي ته نه رسيږي بلکې دا د جگړې د درولو يو منځ مهاله او اوږد مهاله پروسه ده.

يا په بل عبارت اوربند د جگړې يزو عملياتو درول دي. جگړه هغه وخت پاي ته رسېدي شي چې بنکيل غاړې د يوه يا څو هېوادونو او يا هم د نړيوال سازمانونو په منځگړيتوب په خپلو کې د جگړې د پاي رسولو معاهده يا تړون لاسليک کړي⁸

⁸g.secelle.international prosecution of human rights crimes

خلورم جز - جگړې موخه:

په نړيوالو حقوقو کې د جگړې هدف او موخه بايد معلومه وي يعنې جگړه کوونکي هېوادونه يوه ځانگړې موخه لري چې دلاسته راوړلو لپاره جگړې ته ادامه ورکوي يرغلگر هېوادونه تل ادعا کوي چې جگړه يې د خپلو ملي گټو لپاره پيل کړې ده. خو دا چې ملي گټې کومې دي يو جلا بحث ته اړتيا لري

د عيني حقوقو مکتب پلويان لکه (جورج سبل) د جگړې همدغه عنصر ته په کتو جگړه داسې تعريفوي. جگړه په نړيواله ټولنه کې د حکومتي سيستمونو د بدلون په هدف له مادي ځواک څخه د کار اخيستو په معني ده^{۹۱}.

پدې اساس هغه جگړه چې د ملي گټو اساس ونه لري اود ملي سياست وسيله ونه گڼل شي، د جگړې په حقوقو کې خپل مفهوم له لاسه ورکوي. په هر حال زموږ اصلي بحث په جگړه کې د بشردوستانه حقوقو يا د جگړې د حقوقو په اړه دي. نړيوال بشردوستانه حقوق پر دوه عمده مفاهيمو راڅرخي.

۱- ددې حقوقو پر بنسټ د دولتونو لخوا په وسلوالو جگړو کې د هر ډول وسلو کارول غير محدود نه دي بلکې په جگړه کې بنکيل دولتونه يوازي له هغه وسلو کار اخيستلي شي چې انساني مرگ ژوبله او ناوړين رامنځته نه کړي.

۲- دغه حقوق په جگړه کې د ملکي خلکو، اسيرانو، ټپيانو، او ناروغانو له حقوقو او انساني کرامت څخه ملاتړ کوي.

لومړي جز - د انساني سلوکاونه تبعيضات:

ددې اصل له مخې له هر ډول جنسيتي، مذهبي، توکم يزاو ژبني توپير پرته ټول انسانان د انساني کرامت او قدر وړ دي پدې اساس په جگړه کې تبعيض منع دي.

دویم جز- دپوځي اقدام اصل:

ددې اصل پر بنسټ پوځي عملیات او اقدامات باید له نظامي پلوه د توجو یې وړوي.

دریم جز- محدودیت اصل

هغه وسلې او کړنې چې په جگړه کې د ډیرې مرګ ژوبلې، درد او رنځ سبب کېږي کارول یې منع دي دا په جگړه کې ډیر

مهم اصل دی یعنې جگړه مار لوري د وسلو د کارونې په برخه کې خلاص لاس نه لري.

څلورم جز- تفکیک اصل:

ددې اصل پر بنسټ پوځي او غیري پوځي هدف باید له یو بله جلا وي.

پنځم جز- د تناسب اصل:

د تناسب د اصل له مخې د پوځي برید او هغې موخې تر منځ چې برید لاندې نیول کېږي تناسب باید موجود وي. مثلاً که یوه وسله واله ډله یوه ښار ته داخلېږي د خپل مخالف د تسلیمولو لپاره باید ټول ښار ویجاړ نه کړي.

شپږم جز- د ښه نیت اصل:

د جگړې ښکیلي خواوې باید په جگړه کې د غچ اخیستنې په موخه داسې کارونه وکړي چې عامه زیان رامنځته نه کړي. لکه د دویمې نړیوالې جگړې وروسته کله چې په نورمبورګ کې د هتلمر د نازي چارواکو محکمه پیل شوه همدا سبب یوه قضیه رامنځته شوه دا قضیه د دوه قوماندانانو لخوا د دوو ځنگلونو سوځول وو.

یو لوري چې د پوځي اړتیا یا د دښمن د موجودیت له امله ځنگله ته اور اچولي و، برائت یې واخیست او بل چې په داسې حال کې چې دښمن له ځنگله څخه د شاتګ په حال کې وو، او ځنگله ته یې اور ورته کړي و، مجرم وپېژندل شو په دې اساس په جگړه ییزو تکتیکونو کې ښکیلو خواوو د نیت څرنگوالي مهم اصل دي.

هغه ډلې او ځایونه چې د جگړې د حقونوله ملاتړ څخه برخمن دي

۱- غیري پوځي وکړي، هغه څوک چې د جگړې په هیڅ لوري کې نه راځي.

۲- ټپي اناوناروغان

۳- جنگي اسیران

۴-خیریه بنسټونه(سور صلیب او سره میاشت)

۵-مقدس ځایونه، فرهنگي ځایونه.

څارونکي بنسټونه.

۱-دولتونه

۲-سره صلیب نړیوال کمیټه اوسره هم یاشت

۳-سره صل یواسریم یاشتي ټولني

۴-نادولت یېشړپال سازمانونه

۵-ملګرو ملتونو امنیت شورا

۶-نړیواله جنایي محکمه.

دریم فصل

جګړیزه اصول د اسلامي شریعت نړیوالو دوستانه نظر

لومړۍ مبحث - د اسلام له نظره

اسلام په جګړه کې د جنګي اسیرانو او غیری محاربو د حقوقو خوندیتوب ته ځانګړې پاملرنه کړې ده. الله ج په خپل کتاب قرآنکریم کې پیغمبران او خپلو بنده ګانو ته ددې حقوقو درعایت په اړه ښکاره سپارښتني کړي دي.

دلته د جګړې د حقوقو په ځانګړي توګه له جنګي اسیرانو سره د چال چلند په اړه د قرآنکریم او نبوي حدیثو کې ځینې لارښوونې په دي توګه رانقلوو.

د انفال سوره ٦٧ آيت (ما كان لِنَبِيِّ أَنْ تَكُونَ لَهُ اسْرِي حَتَّى تَتَخَنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ)¹⁰

ژباړه: هېڅ پيغمبر حق نه لري چې د دښمن بنديان ونيسي ترڅو چې پر هغويي بشپړ تسلط نه وي ټينگ کړي تاسو د دنيا بايداره گټه غواړي خو الله ج تاسو ته آخرت غواړي او الله ج قادر او حاکم ذات دي.

که د الله ج پخوانی فرمان نه وي له خبرتيا پرته هېڅ امت ته مجازات نه ورکول کېږي له دي امله چې اسيران مونيولي وو تاسو ته به شديد جزا درکړل شوي وه.

په پورتنی آيت کې چې مخاطب يې پيغمبر او جنگي بنديان دي له جنگي اسيرانو سره نیک سلوک سپارښتنه شوې.

د دهر (انسان) سورت په ٨ آيت کې هم له جنگي اسيرانو سره نیک چلند ته اشاره شوې ده.

(وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا)¹¹

ژباړه: د الله ج نیک بنده گان خپل خواړه مسکینانو، یتیمانو او اسيرانو ته د الله ج د رضا لپاره ورکوي. نو له اسيرانو ښه سلوک کول او د امکان تر بریده د هغوي د ژوند د اړتیاوو پوره کول اسلامي آمردي.

همدارنگه د پيغمبر (ص) د يوحديث ژباړه ده: د بنديانو په اړه زما سپارښتنه داده چې له هغوسره نیک چلند وکړي.

په يوبل حديث کې راځي: (ثلاثه في ظل العرش..... رجل اطعم المساكين والاسري).

ژباړه: درې تنه به د قيامت په ورځ د الهي عرش تر سيوري لاندې وي، له دوييو هغه څوک دي چې بي وزلو او اسيرانو ته يې ډوډۍ ورکړي وي.

¹⁰ سوره انفال، آيت ٦٧،

سوره دهر، آيت ٨،

ژينو، د ١٩٤٩ اگست د ١٢ نيټې په لوظنامو باندې ورزيات شوي ترنونه، مخ، ٣٤

لومړی مطلب : د اسلامي په مقدس دين کي د جنگ (جهاد) پيژندنه او اهداف

د اسلام په مبارک دين کي د اهدافو د څيړلو لپاره ضروري وه چي د جهاد فی سبيل الله د سپيڅلې اصطلاح د مفهوم او مانا او انواعو په اړوند معلومات لاسته راوړو او له هغي وروسته به په اسلام کي د جنگ اهداف روښان کړو.

لومړی جزا — د جهاد فی سبيل الله مفهوم او مانا

جهاد يو عربي کليمه ده چي د کونښن کولو، د خپلي وسي په اندازه هڅه کول، د حق دين په لار کي کونښن کول، او د اهل تصوف په نظر دنفس او نفسي خواهشاتو په مقابل کي مبارزه د جهاد فی سبيل الله مانا او مفهوم افاده کوي، همدارنگه د نفس د تزکې لپاره د کونښن کولو په مانا هم راغلي ده. لکه څرنگه مو چي وويل جهاد يوه عربي کليمه ده چي مانايې د يو هدف او کار لپاره ډير زيات کونښن کول دي چې په مانا کې يې د وحشت، رعب، قهر، ويره، دهشت، شر، بدی، کړ او او د مصيبت کوم اثر نه معلومېږي ددې لپاره چي د جهاد مانا په په کونښن سره د اوریدونکي اطمینان نه شي حاصلولی. نو یوازې داد جهاد نوم کافي ونه گڼل شو. او د (فی سبيل الله) وروستاري هم ورزيات کړه تر څو مخاطب ښه مطمئن شي چي دغه کونښن د الله ج په لاره کي او د الله ج لپاره دي نو ځکه بايد اوریدونکي مطمئن شي او د خپل ځان په اړوند کوم تشویش ونه کړي، مگر دا چې څوک د فی سبيل الله جهاد په مقابل کي راوږيږي او مقابله يې کوي، نو دا جهاد د هم د همدغسي کسانو په ضد دي خو د يادولو وړده چې د غسي کسان په مقابل کي به هم جهاد د الهي قواعد و په چوکاټ کي صورت مومي چې هغه په کامل ډول جنگي اخلاق، د جنگياليو حقوق او وجايب، د ملکيانو حقوق او وجايب، د جنگي بنديانو سره سلوک او نو اړوند موضوعات تر خپل پوښښ لاندې نيسي. او مجاهدته دا اجازه نه ورکوي چې د جهاد پهنوم د خپلي خوښې کړنې سرته ورسوي. الله تعالی په قران کریم کي فرمايلي دي، «وجاهدوا فی الله حق جهاد هوا جتبا کم وما جعل علیکم فی الدين من حرج

»

ژباړه: او زيار کوي په لاره د جهاد، طاعت او رضا د الله تعالی کې په حق د جهاد د هغه سره چې ورته وړ او لایق دي دغه الله غوره کړي يې تاسي او نه ټي دي گرځولې په تاسي په دين کي هيڅ حرج، مشقت او اشکال.

همدا رنگه د الفقه الاسلامي وادلته کتاب ليکونکي د جهاد د کليمي ماناکي ليکلي (بذل الجهد وهو الوسع والطاقة ماخوذ من الجهد بالضم او المبالغة في المعمل ما خو ذمن الجهد بالفتح) و اصطلاحاً عند الحنفية (هو الدعاء الى الدين الحق و قتال من لم يقبله بالمال والنفس كما قال الله تعالى .

انفروا خفاً وثقلاً وجاهدوا باموالكم وانفسكم في سبيل الله ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمون .. ژباړه : ځی تاسو جهاد ته حال دا چي سپک اوسى او ياد رانه ، او جهاد کوي تاسوپه مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله ج کې ، دغه تگ غزا ته خير او بهتر دي تاسي ته ، که يې چې پوهيږي .

ددې عباراتو مفهوم داسي دې چي جهاد د جيم توري په ضمه د جهاد څخه اخيستل شوي دي چي د وسعي او طاقت په اندازه کوبښن کولو ته وايي. همدارنگه په فتحه د جيم هم کيدای شي چي پدي صورت کې بيا په عمل کې د مبالغې په مانا دي په اصطلاح کې د خنافو په اند د حق دين په طرف بلندده او هغه چاسره په مال او ځان جنگ کول دي کوم چي دا بلند نه مني ، لکه څرنگه چې الله تعالى پخپل کتاب کې د النوبه سورت په ۴۱ مبارک ايت کي فرمايلي دي ژباړه ووځی تاسي جهاد ته حال دا چي سپک اوسي او که درانه ، او جهاد کوي ، تاسي په مالونو خپلو او ځانونو خپلو په لاره د الله کې ، د دين د ترقي لپاره دغه تلل غزا ته ته خير او بهتر دی تاسې ته که چيرته تاسې پوهيږي ، په خپله گټه او فايده.¹²

د شافعي علماو په نزد جهاد (هو قتال الكفار لنصر الاسلام) ته وايي يعنې شوافع وائي چې جهاد د کفارو سره د جنگ کولو څخه عبارت دي د اسلام د مبارک دين د نصرتاو کومک لپاره همدارنگه د پورته ياد شوي کتاب مؤلف زحيلي صاحب د تعريف په اړوند ليکلي دي (ونسب التعريف الجهاد د شرعاً انه بذل الوسع و الطاقة في قتال الكفار و مرافعتهم بالنفس و المال و اللسان) ژباړه : نو موږي عالم وائي چي د جهاد لپاره مناسب تعريف د شرعي لحاظ دا دي چي جهاد د وسع او طاقت خرچ کول او مصرفول دي د کفارو سره په جگړه ، او د هغوي د حملي دفع کول دي په خپل ځان ، مال ، او ژبی سره له دې لنډ بحث وروسته غواړو د جهاد په ډولونو لږ تم شو .

¹². شيخ الهند مولانا محمود د حسن ، علامه شبير احمد عثمانی ، کابلی تفسير عربی چاپ

دویم جزا- په اسلام کې د جگړې (جهاد) موخې او اهداف

خرنگه چې په نړۍ کې دانسان هیڅ تحرک او خوځښت پرته له موخو څخه نه وي او حتماد یو هدف لپاره هلي ځلي کوي نو جنگ چې په انساني اعمالو او تحرکاتو کې یو په فطري او طبیعي ډول شیع او بد عمل دي، حتما باید یو داسي هدف لپاره وشي چې همدو مړه ارزښت ولري. په نړیوالو سطحه دجنگ اهداف اکثرا دیناوي ژوندانه لپاره وي که هغه په نوي او معاصروحت کې د جنگ اهداف دي او که په پخواني د اسلام څخه وړاندي ، دجهالت د وخت جنگونو دي د اکثر اهداف د خپل زور او غرور او تفاخر په تداره کې وړاندي کول او همدا رنگه د نورو مالو نه، شتمنې ، ځمکي نیول او د انسانانو څخه بیلا بیلې گټې اخیستل دي، چې د هغوي د وجود دانرژۍ د مصرفولو څخه نیولي بیا تر جنسي او شهواني غوښتنو تر اشباع پوري رسیږي مگر د اسلام مقدس دین چې نه یواځې د اخروي سعادت ضامن دې بلکې په نړیواله سطحه هم د انساني او بشري ارزښتونو دساتنې او د بشریت د سوکالۍ تضمین کوي، په هیڅ ډول اجازه نه ورکوي ، چې د داسي ټیټو او دنې اهدافو لپاره دي د انسان وینه توي شي انړۍ دې د جنگ یا جهاد فی سبیل الله هدف ډیر اوچت او عالي دي کوم چې په عام ډول د ټول بشریت او په خاص ډول دمسلمان لپاره د یو باعزته ، مطمئن او له ډاډه ډک ژوند انه تضمین کوي نو دهمدي خبرو په نظرکي نیولو سره د هغه اهدافو توضیح کولو ته راځو کوم چې د اسلام مبارک دي، دجنگ یا جهاد فی سبیل الله څخه د لاسته راوړلو کوښښ کوي ، د اسلامي نړۍ علماوو. فقهاوو ومجتهدینو د جهاد اهداف په عمده ډول اته لوی اهداف شمیرلي دي چې هغه عبارت دي له دفتني ختمول، د اسلام غلبه ، د کفارو څخه د جزایې اخیستل ، دضعیفو او کمزوري مسلمانانو حمایت کول. دمقتولینو انتقام اخیستل، معاهدي د ماتولو جزا ورکول ، مشروع دفاع کول .

دویم مطلب - د جگړې حقوق د جینوا د کنوانسیون له مخې

جگړه ايزي لاري چاري او وسايل

۳۵: ماده- بنسټيز قاعدې

۱- په هیڅ ډول وسله واله جگړه کې دښکېلو لوریو حق د جگړې د لارو چارو او وسایلو د ټاکنې په هکله نا محدود نه دي.

۲- د هغو توغوونکو وسلو کارول منع دي چې زیات ټپونه او بې شمیره رنځونه رامنځته کوي.

۳-د جگړې د هغه لارو چارو او وسایلو کارول منع دي چې موخه او تمه یې طبیعي چاپیریال ته اوږد مهاله او پراخه زیان رسونه وي.

۳۶- ماده ۱۵-د جگړې ژمن لوري د جگړې د نویو لارو چارو او وسایلو د خپرې، پراختیا، او د وسلو د لاس ته راوړنې لپاره باید دا جوتنه کړې چې دهغوي کارونه د دغه تړون یا نورو نړیوالو منل شوو قوانینو پر بنسټ په ځینو یا ټولو حالاتو کې د ژمنو لوریو لخوا ممنوع ده.

۳۷ ماده د هغه له لارې د سیال وژل، ټپي کول یا نیول منع دي. د دښمن پام گرځونه د خیانت د داسې عملونو سرته رسولو ته چې د وسه والو نښتو د منل شوو نړیوالو قوانینو سره سم یې سرته رسول خپل حق یا دنده بولي، غدر ګڼل کیږي لاندې عملونه د غدر بیلګې دي:

الف-د متارکې یا غاړې ایښودونې په بهانه د خبرو اترو لپاره د بیرغ پورته کول. ب-د ټپي کیدو یا ناروغۍ له امله د کمزورتیا او ضعف څرګندول.

ج-ځان ملکي یا غیر جګړه مار ښودل.

د-د ښو، ښاننونو یا د ملګرو ملتونو یا د بې پلوه او په نښته کې د نه ګډون کوونکي هیواد د یونیفورم په واسطه د حمایت شوې کس په دریځ کې د ځان څرګندول.

۲-جګړیز چل او ول جواز لري. چل او ول د دښمن د تېرايستلو لپاره تره سره کیږي او هغه دې ته رابولي چې بې پامه او بې پروا شي. په دې توګه د وسله والو نښتو د نړیوالو قوانینو له پلي کیدونکو قاعدو څخه سر نه غړوي او له دې امله چې د دغه قانون سره سم حمایت ته درناوي لپاره د دښمن باور نه را پیدا کوي نو غدر نه شمیرل کیږي. ځان پټول، مورچل نیول، تقلبي عملیات او ناسم معلومات دچل او ول بېلګې دي.

¹³ ژینوا، د ۱۹۴۹ اګست د ۱۲ نېټې په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، مخ، ۳۴

ژینوا، د ۱۹۴۹ اګست د ۱۲ نېټې په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، مخ، ۳۶

پېژندل شوي نښانونه 1

۱۳۸- ماده- د سره صلیب، سرې میاشتنې، سره زمري او لمري یا نورو هغو نښو او نښانونو ناوړه کارونو منع ده چې د لوظنامو او د دغه تړون لخوا په رسمیت پېژندل شوي دي. همدارنگه د متارکې او فرهنګي شتمنیود حمایتي نښانونو په ګډون د نورو نړیوالو پېژندل شوو حمایتي نښو، نښانونو او اشارو ناوړه کارونه منع ده.

۲. د ملګرو ملتونو د ځانګړو نښانونو کارونه پرته له اجازې منع ده.

ملي نښانونه ۲

۱۳۹ ماده- ۱- په وسله والو نښتو کې د بې پلوه او یا په جګړه کې د نا بنکلیو هیوادونو د پوځي نښانونو، دفتري نښانونو یا یونیفورم کارونه منع ده.

۲. د برید پرمهال د ځان ساتنې، زړه سوي، حمایت او یا د پوځي عملیاتو د مخنیوي لپاره د دښمنو ډلو اړوند بېرغونو، پوځي نښانونو، دفتري نښانونو یا یونیفورم کارونه منع ده.

۳. د دغې مادې او د ۳۷ مادې د لومړي پراګراف د [د] ۳ جز هیڅ مواد باید د نړیوالو پېژندل شوو موجودو قاعدو، په جاسوسی پورې اړوند یا په سمندري وسله والو نښتو کې د بیرغونو د کارونې په نړیوال قانون باندې اغیزه ونه کړي.

پوپناکول ۴

۴۰ ماده = د ساکنو د پوپنا کولو حکم په دې توګه چې هیڅوک باید ژوندي پاتې نشي او یا هغو سره په دښمن لوري کې ویره اچونه او یا دغې موخې ته رسیدو لپاره په جګړه لاس پورې کول منع دي.

د جګړې د لیکې څخه د وتلي دښمن ساتنه

۴۱ ماده- پر هغه کس باندې باید برید تر سره نه شي چې د جګړې د لیکې څخه وتلي پېژندل کېږي او یا پداسې شرایطو کې وي چې د جګړې د لیکې څخه وتلي وپېژندل شي.

¹⁴ ژینوا، د ۱۹۴۹ اګسټ د ۱۲ نېټې په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، مخ، ۳۵

^۲ ژینوا، د ۱۹۴۹ اګسټ د ۱۲ نېټې په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، مخ، ۳۶

^۳ ژینوا، د ۱۹۴۹ اګسټ د ۱۲ نېټې په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، مخ، ۳۵، د ۳۷ مادې د جز: د نښو، نښانونو یا د ملګرو ملتونو یا د بې پلوه او په نښته کې د نه ګډون کوونکي هیواد د یونیفورم په واسطه د حمایت شوې کس په دریځ کې د ځان څرګندول.

^۴ ژینوا، د ۱۹۴۹ اګسټ د ۱۲ نېټې په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، مخ، ۳۶

۲. یوسړي هغه مهال تسلیم گڼل کیږي چې:

الف- د دښمن لوري په ولکه کې وي.

ب- په ښکاره توګه خپله تسلیمي څرګند کړي.

ج- بېحاله وي او یا د ټپونو او یا ناروغۍ له امله کمزوري شوي وي او د خپلې دفاع وس ونه لري.

په دې شرط چې په دغو ټولو حالاتو کې ځان له جګړې څخه لرې وساتي او د تیښتې هڅه ونه کړي.

۳. هغه کسان چې د جګړې د اسیرانو په توګه له حمایت څخه برخمن دي اود جګړې د غیري عادي شرایطو په پایله کې د مخالفو ځواکونو په لاس کې لویږي او د دویمې لوظنامې د دریم څپرکي د لومړۍ برخې^{۱۵} احکام د هغوي د لیږدونې مخنیوي کوي باید خوشي شي او هغه ګامونه دې پورته کړي چې د هغوي خونديتوب ډاډمن کړي.

د الوتکې سپرلی

۴۲ ماده- ۱. هغه کسان باید د راکوزیدو پرمهال تر برید لاندې رانشي چې په بیړني حالت کې د پاراشوټ له لارې ځمکې ته راکوزیږي.

۲. هغه کس ته چې په بیړني حالت کې له الوتکې څخه د مخالف لوري تر ولکې لاندې سیمه کې راکښته کیږي پرته له دې چې په کوم بل له دښمنۍ څخه ډک کار لاس پوري کړي باید وخت ورکړشي چې تر برید د مخه خپل ځان تسلیم کړي.

۳. د هوایي دیسانت غړي د دغې مادې تر حمایت لاندې راځي.

دویمه برخه- د جګړه مار او د جګړې د اسیر دریځ

وسله وال ځواکونه

۴۳ ماده- ۱. په جګړه کې د ښکلیو لوریو وسله وال ځواک له ټولو منظمو وسله والو ځواکونو، ډلو او یوګي و څخه جوړیږي چې د هغو بولندویانو تر امر لاندې وي چې د خپلو ترلاس لاندې ځواکونو د کړنو لپاره د بل لوري په وړاندې مسوولیت ولري آن که یو داسې حکومت او مقام د

^{۱۵} ژینوا، د ۱۹۴۹ اګسټ د ۱۲ نېټې په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، دویمې لوظنامې د دریم څپرکي د لومړۍ برخه چې د

ټپیانو، ناروغان، په هکله

^{۱۶} ژینوا، د ۱۹۴۹ اګسټ د ۱۲ نېټې په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، مخ، ۳۷

دغې ډلې استازيتوب وکړي چې مقابل لوري په رسميت نه وي پيژندلې دا ډول وسله وال ځواکونه بايد د داخلي ضوابطو تابع وي او د وسله والو نښتو اړوند نړيوال قانون د اصولو سره سم عمل وکړي.

۲. د دريمې لوظنامې په ۳۳ ماده کې نومول شوو روغتيايي او مذهبي کارکوونکو څخه پرته په جگړه کې د ښکليو ډلې د وسله والو ځواکونو غړي ټول جگړه ماران گڼل کېږي په دې مانا چې هغوي حق لري په جگړه کې نيغ په نيغه گډون وکړي.

۳. په هغه صورت کې چې په جگړه کې ښکيله يوه خوا په خپل وسله وال ځواک کې نيمه پوځي يا د قانون پلي کوونکي ورگډ کړي د جگړې بلې ښکيلې خوا ته بايد خبر ورکړي.

جگړه ماران او د جگړې اسيران

۴۴ ماده-۱. په ۴۳ ماده کې په گوته شوې جگړه مار چې د مخالف لوري د ځواک په لاس کې کيوزي بايد د جگړې اسير وگڼل شي.

۲. پداسې حال کې چې ټول جگړه ماران دنده لري ترڅو د وسله والو نښتو اړوند قانون د قاعدو سره سم چلند وکړي لدې قاعدو څخه سر غړونه بايد يو جگړه مار د جگړه مار له حق څخه بې برخې نکړي او که د دښمن لوري په لاس کې لويږي د ۳ او ۴ پراگرافونو د حالاتو پرته بايد د جگړې د اسير په توگه د خپل حق څخه بې برخې نشي.

۳. د جگړې له اغېزو څخه د ملکي وگړو د حمايت د پراختيا لپاره په جگړه کې ښکيلې خواوې بايد د بريد په بهير او يا پوځي بريد ته د چمتو والي پرمهال ځانونه له ملکيانو څخه توپير کړي. د دغه ټکي په پام کې نيولو سره که يو وسله وال جگړه مار د جگړې د جگړه ايزې ځانگړتيا له امله ونه شي کولاي د اسير په توگه د خپل دريځ ساتنه وکړي په دې شرط چې په دغه لاندې حالتونو کې به خپله وسله په ښکاره له ځانه سره ليرېدوي.

(الف) د پوځي نښتو پرمهال.

(ب) هغه وخت چې په يوه پيل شوي پوځي بريد کې اخلي مخالف لوري ته بايد د ليدو وړ وي.

۴. هغه جگړه مار چې د دښمن په لاس کيوزي او دويم پراگراف د دويمې جملې غوښتنې پوره نه کړاي شي خپل حق د جگړې د اسير په توگه له لاسه ورکوي خوسره لدې هم د دريمې لوظنامې او له دغه تړون سره سمون کې د هغوي څخه بايد د جگړې د اسيرانو په څير حمايت وشي دا

حمایت هغه حمایت ته ورته دي چې په دریمه لوظنامه د جگړې د اسیرانو لپاره په پام کې نیول شوي دي او په هغه کې به کس په راتلونکې کې محکمې ته حاضر او د ترسره کړي جرم لپاره به سزا ورکول کیږي.

۵. هر جگړه مار چې د مخالفې ډلې د ځواکونو په لاس کې لویږي او هغه په برید کې ګډون نه وي کړي او د پوځي يرغل په چمتووالي کې یې برخه نه وي اخیستې د مخکینو کړنو په پام کې نیولو سره باید د جگړې د اسیر حق له لاسه ورنه کړي.

۶. دغه د هغه کس حق ته زیان نه رسوي چې د دریمې لوظنامې د څلورمې مادې له مخې د جگړې د اسیر په توګه پیژندل کیږي.

۷. د دغې مادې موخه دا نه ده چې د یونیفورم اغوستلو په هکله د دولتونو لخوا عمومي منل شوې لارې چارې د هغو جگړه مارانو لخوا بدلون ومومي چې په جگړه کې د بنکیلو لوریو په منظمو او ورته وسله والو یوکیو کې ګومارل کیږي.

۸. د لومړۍ او دویمې لوظنامې په ۱۳ ماده کې د نومول شویو وګړو د کته ګوریو برسیره په نښته کې د بنکیلو لوریو د وسله وال پوځ ټول غړي چې د دغه تړون د ۴۳ مادې پر بنسټ ټیټي یا ناروغ وي د لوظنامو له مخې د حمایت د حق خاوندان دي پداسې حال کې چې په سمندر او نورو اوبو کې د ډوبې شوې کښتۍ سپرلی. د دریمې لوظنامې سره سم د حمایت حق لري.

جگړو کې د ګډون کوونکو کسانو حمایت

۱. هغه کس چې په جگړه کې ونډه اخلي او د مخالف لوري په لاس کې لویږي او د جگړې د اسیر د دریخ غوښتنه کوي او یا څرګندېږي چې د دغه دریخ حق لري او یا د ده اړوند لوري د ده په استازیتوب نیوونکي لوري یا حمایتي ځواک ته د هغه د دغې په ادعا په هکله یادښت استوي باید د جگړې د اسیر په توګه ومنل شي او د دریمې لوظنامې تر حمایت لاندې دې راشي او که داسې شک پیدا شي چې ګوندې دغه سړي د جگړې د اسیر د ریخ وړتیا لري یا نه، هغه باید د پخوا په څیر له خپل دریخ څخه ګټه واخلي او تر هغه پوري چې د یوې واکمنې محکمې لخوا یې دریخ روښانه کیږي د دریمې لوظنامې او دغه تړون تر حمایت لاندې راځي.

۲. هغه کس چې د مخالف لوري په لاس کې لویږي او د جگړه ییز جرم لپاره د جگړې اسیر نه وي پیژندل شوي او د هغه لوري له خوا تر محاکمې لاندې نیول کیږي هغه حق لري چې د

قضايي محکمي په وړاندي د خپل ځان لپاره د جگړې د اسير دريز ددعوي وگړي چي د هغه په هکله غور او څيړنه وشي. د دغي جرم غور او څيړنه که شوني وي بايد د محاکمي څخه دمخه تر سره شي. پرته د دولتي خونديتوب څخه چي محاکمه د ترلو دروازو تر شا تر سره کيږي د حمايوي ځواک استازو ته د حق ورکړل شي چي د محاکمي په بهير کي شتون ولري. پد دغو شرايطو کي بندي کوونکي ځواک بايد حمايوي ځواک ته معلومات ورکړي.

۳. هغه کس چي په جگړه کي گډون کړي وي او د جگړې د اسير دريز وړ ونه گڼل شي او يا د څلورمي لوظنامي له مخي د وړ چال چلند څخه برخه مند نه شي. د دغي تړون د ۷۵ مادي سره سم په تړو حالاتو کي د حمايت حق لري داسييو کس به نيو شويو سيمو کي پرته له دي چي د جاسوس په توگه نيول شوي وي د څلورمي لوظنامي د ۵ مادي برسیره ددغي لوظنامي سره سم د مکاتبي د حق څخه برخه مند کيږي

دويم مطلب- تر ځانگړي حمايت لاندې سيمي او زونونه

بي دفاع سيمي

۵۹- ماده- ۱. په جگړه کې د جگړې د بنکيلو لوريو له خوا په بي دفاع سيمو باندې بريد په هره وسيله چې وي منع دي.

۲. په جگړه کي د بنکيل يوه لوري واکمن چارواکي بنايي زون ته نږدېيا هغه دننه د استوگني يوه سيمه چي وسلوال ځواکونه په کييو د بل سره مخامخ وي او د مخالف لوري د نيولو او اشغال په وړاندي پرانيستي وي. د بي دفاع سيمي په توگه اعلان کړي. داسي سيمي بايد د لاندې شرايطو درلودونکي وي.

(الف) ټول سرتيري او جگړه ماران او همداراز گرځنده وسلي او گرځنده فوځي تجهيزات بايد د هغه ځايه ايستل شوي وي (ب) د ځاي په ځاي شوي فوځي تاسيساتو او لوازمو څخه بايد د جگړې لپاره گټه وانه خيستل شي.

(ج) د چارواکو او خلکو له خوا بايد جگړه ييز عمل سره ته ونه رسيږي.

(د) د فوځي عملياتو په ملاتړ دي هيڅ راز فعاليتونه نه تر سره کيږي.

۳. د لوظنامو او يا د دغه تړون ترځانگړي حمايت لاندې كسانو شتون او د نظم او قانون د ساتنې لپاره د پوليسو د ځواكونو شتون په دغه سيمه كې د دويم پرگراف د شرايطو سره په مغايرت كې نه دي .

ځانگړي حمايت لاندې كسانو شتون او د نظم او قانون د ساتنې لپاره د پوليسو د ځواكونو شتون په دغه سيمه كې د دويم پرگراف د شرايطو سره په مغايرت كې نه دي .

۴. د دويم پرگراف د اعلان چي مخالف لوري ته وينا ده او بايد د شونتيا تر بريده په هغه كې د بي دفاع سيمي محدوديت په دقيقه توگه تعريف او تشرېح شوي وي . په جگړه كې بنكيل مخالف لوري د اعلان د ترلاسه كولو څخه ډاډ وركوي او پرته له دي چي د دويم پرگراف شرايط ترسره شوي وي دغه سيمي د بي دفاع سيمو په توگه ومنې .

په دغه حالت كې دي ژرتر ژره د بي دفاع سيمي د اعلانونكي لوري ته خبر وركړي . سره له دي چي د دويم پرگراف شرايط تر لاسه شوي نه وي هغه سيمه دي دهغه د حمايت څخه برخمنه شي چي د دغه تړون د نورو احكامو او د وسلوالو نښتو كې د پلي كيدونكي نړيوال قانون د اصولو څخه برخمن شي .

۵. د جگړې بنكيل لوري كولاي شي د بي دفاع سيمو په جوړولو سره سلا شي . آن كه دغو سيمو د دويم پرگراف شرايط هم پوره نه كړي . تړون بايد د شونتيا تر بريده په دقيقه توگه د بي دفاع سيمي محدوديت تعريف او تشرېح كړي . او د اړتيا په صورت كې دي د څارنې لاري چاري وكاروي .

۶. هغه لوري چي د دغه تړون د شرايطو سره سم يې د سيمي اداره په لاس كې ده . د هغي شا او خوا دي د شونتيا تر بريده د داسي نښو په واسطه نښه كړي چي د بل لوري سره پري سلا شوي وي او په تيره بيا د هغو ځايونو او لويو لارو ترڅنگ دي ودرول شي چي د ليدلو وړ وي .

۷. يوه بي دفاع سيمه خپل دريز د بي دفاع سيمي په توگه هغه وخت له لاسه وركوي چي د دويم پرگراف د شرايطو او يا د تړون د پنځم پرگراف د موادو په پوره كولو كې پاتي راشي . په داسي حالاتو كې دغه سيمه د هغه حمايت څخه برخمنه كيږي چي د دغه تړون د نورو احكامو او په وسلوالو نښتو كې د نړيوال قانون د پلي كيدو وړ نورو اصول ورته چمتو كړي دي .

غير فوځي زونونه

۶۰ ماده - ۱. په جگړه کې بنکيل لوري نه شي کولاي خپل فوځي عمليات هغه زونونو ته وغزوي چي هغه يې د غير فوځي زونونو په توگه پيژندلي او منلي وي. د دغه تړون د شرايطو په خلاف دغه غزونه ممنوع ده.

۲. تړون ياد څرگند او کوټلي وي، د حمايوې ځواک او يا بي پلوه موسسي له خوا په نيغه، ژبنيزه يا ليکلي توگه ترسره شوي او د دواړو له لورو له خوا په يوه وخت اعلان شي.

دغه تړون بنيادي د شونتيا تر بريده د نافوځي شويو زونونو څلور خواوي او د اړتيا په صورت کې د څارني لاري چاري په کې بيان او څرگندي شوي وي.

۳. د دغه ډول د تړون موضوع بنيادي د داسي ځانگړتياو درلودونکي وي چي.

(الف) د هغه ځايه بايد ټول جگړه ماران او همدا راز گرځنده وسلي او گرځنده فوځي تجهيزات ايستل شوي وي.

(ب) په هغه کې بايد موجودو تل پاتي فوځي تاسساتو څخه د جگړې لپاره کار وانه خيستل شي

(ج) په هغه کې بايد د چارواکو او استوگنو خلکو له خوا دشمنانه چال او چلند سره ته ونه رسيږي

(د) په هغه کې بايد د فوځي هڅو اړوند هر عمل درول شوي وي.

په جگړه کې بنکيل لوري بايد د پورته پراگراف د (دال) د فقري د شرايطو په تعبير او د څلورم پراگراف پرته د هغه خلکو اړوند سلا وکړي چي غير فوځي شوو زونونو ته د ورننوتو اجازه لري. ۴. د لوظنامو او د دغه تړون ترځانگړي حمايت لاندې کسانو شتون او په زون کې د نظم او قانون د ټينگښت لپاره د پوليسو د ځواکونو ساتنه د دريم پراگراف د شرايطو سره توپير نه لري.

۵. هغه لوري چي دغه زون يې تر ولکې لاندې دي بايد د شونتيا تر بريده دغه سيمه په هغه نښو سره سمبال کړي چي سلا پري شوي وي او څرگند ډول يې د ليدو وړ سيمو په ځانگړي توگه د زون د سيمي چاپير او د لويو لارو تر څنگ ځاي پر ځاي کړي.

۶. که جگړې د نافوځي شوي زون گاونډ ته راوکښل شي په هغه صورت کې چي اړوند لوري پر ي سلا شوي وي هيڅ لوري دغه زون د فوځي عملياتو لپاره کارولاي نه شي او په يو اړخيز ډول تړون فسخه کولاي نه شي.

۷. که د جگړې کوم بنکيل لوري د دريم يا شپږم پراگراف د احکامو څخه سرغړونه وکړي مقابل لوري بايد په تړون کې د نافوځي شوو د دريز د مکلفيتونو څخه خلاص وگڼل شي. په داسې يو احتمال کې زون خپل دريز د لاسه ورکوي خو کولاي شي د دغه تړون د نورو احکامو او وسلوالو نښتو کې د نافذ نړيوال قانون د نورو اصولو څخه برخمن شي.

دريم مطلب : په نښته کې د بنکيل لوري په لاس کې خلکو سره چلند لمړي جزا- د پلي کيدو او د کسانو او شيانو حمايت

د پلي کيدو ډگر

۷۲ ماده - د دغې برخې حکمونه په څلورمه لوظنامه کې راغلي دي. به نښته کې د بنکيل لوري په لاس کې د ملکي وگړو او ملکي شيانو د بشر پالنې د حمايت په اړوند کښل شوي قراعد په ځانگړې توگه د هغه اړوند لمړي او دريمه برخه او همدارنگه د نړيوالو وسلوالو نښتو په بهير کې د بشري بنسټيزو حقونو د حمايت په اړوند د نړيوال قانون د پلي کيدو نځي قاعدي دي.

کډوال او تابعيت نه لرونکي کسان

۷۳ ماده - هغه کسان چې د جگړو د پيل څخه مخکې د منل شوو نړيوالو سندونو په درلودلو سره د بنکيل لوري او يا د ميلمه پال دولت تر ملي قوانينو لاندې او يا د استوگنې د دولت له خوا تابعيت نه لرونکي يا کډوال پيژندل شوي دي بايد په ټولو شرايطو کې د څلورمې لوظنامې د لمړي او دريمې برخې د حکمونو په بام کې نيولو سره د هر ډول امتياز او او توپير څخه پرته تر حمايت لاندې ونيول شي.

تيت او پرک شوي کورنيو د غړو بيا يو ځاي کول

۷۴ ماده - ژمن لوري او په جگړه کې بنکيلو خواوې بايد د هغې کورنيو د بيا يو ځاي کولو په کار هره شوني اسانتيا رامنځ ته کړي چې د وسلوالو نښتو په پايله کې بيل شوي دي. په تيره بيا د ژينو د لوظنامو او د دغه تړون له حکمونو او امنيتي مقرراتو سره سم دي د بنکيلو بشري موسسو کارونه وهڅوي.

دويمه جزا : د ښځو او ماشومانو په گټه گامونه

د بنځو حمايت

۱۷۶ ماده - ۱. د بنځو بايد ځانگړي درناوي وشي او د تيري او اجباري فحشا او د ناوړه عملونو د نورو ډولونو په وړاندې بايد تر ځانگړي حمايت لاندې راشي .

۲ د هغو اميدوارو او ماشوم لرونکو ميندو پيښو ته بايد د لمړيتوب حق ورکړل شي چي د جگړې سره تړاو کي نيوليا بندي شوي وي

۳ په جگړه کي بنکيل لوري بايد د امکان تر بريده هڅه وکړي چي د اميدواره ميرمنو او شيدې ورکوونکي ميندو د وسلوالي جگړې اړوند د مرگ د سزا ورکولوو څخه منع وکړي دد اسي جرمونو اړوند د مرگ سزا بايد په دغه ميرمنو باندې پلي نه شي .

ماشومانو حمايت

۷۷ ماده - ۱. ماشومان بايد تر ځانگړي حمايت لاندې وي او د هر ډول ناوړو کړنو څخه وساتل شي .

۲ په جگړه کي بنکيل لوري بايد د هغوي د عمر او نورو حالتونو له پلوه هغوي ته د دوي له څرنگوالي سره سم څارنه چمتو کړي .

۲ په جگړه کي بنکيل لوري بايد د ټولو هغو لارو جارو څخه گټه وواخلي چي د پنځلس کلونو څخه د لږ عمر ماشومان په جگړه کي نيغه ونډه وانه خلي او په وسلوال فوځ کي د هغوي دگمارلو څخه ډوډه وشي .

هغو ماشومانو ته بايد په وسلوال فوځ کي د گډون او گمارلو د لمړيتوب حق ورکړل شي چي د ۱۵ کلونو عمر يې بشپړ کړي وي او هغه چي ۱۸ کلني ته نه وي ررسيدلي بايد هغو ته چي د عمر د زياتوالي د مخي تر نورو لمړيتوب ورکړل شي .

۳ هغه ماشومان چي د ۲ پرگراف د احکامو سره سره په استثنايي حالتونو کي ۱۵ کلني ته نه وي رسيدلي او په جگړو کي گډون وکړي او د مخالف لوري له خوا ونيول شي ، له دي پرته چي د جگړې اسير وي او که نه د دغي مادي له احکامو سره سم دي له ځانگړي حمايت څخه برخمن شي

۴ د ۷۵ مادي د ۵ پرگراف د حالتونو پرته چي ماشومان په يوه وړه کورني کي استوگنه وکړي .
داډله ماشومان د نيول کيدو ، توقيف يا بندي کيدو په صورت کي بايد د لويانو د اوسيدون
ځاي څخه جلا وساتل شي .

۵ پر هغو ماشومانو چي د جرم په وخت کيبي د ۱۸ کلني عمر نه وي بشپړ کړي بايد د وسلوالي
جگړي اړوند جرم له امله د مرگ سزا پلي نه شي .

۷۸ ماده – د ماشومانو ليرېدونه

۱ د متبوع دولت څخه پرته ، په جگړه کي بنکيله کومه ډله نه شي کولاي د ماشومانو د
روغتيايي درملني د جبري عوملو پرته ، هغه هم په نيول شوي سيمو کي ، د خوندیتوب د
غوښتنې په صورت کي بهرني هيواد ته د ماشومانو ليرېدونه سرته ورسوي . د ماشومانو د
ميندو ، د پلرونو او يا قانوني وليانو د پيدا کيدو په صورت کي د هغوي ليکلي موافقه او
خوښه په دي اړه ضروري ده . د دغه کسانو د نه پيدا يښت په صورت کي د هغ چا ليکلي موافقه
ضروري ده چي د قانون له مخي د ماشومانو د څارني مسؤليت ورپه غاړه دي . د هر ليرېدوني
بهير بايد د بنکيلو لورو په موافقت د حمايوي ځواک تر څارني لاندې ونيول شي ، لکه هغه
ډلي چي دا ليرېدونه سمبالوي ، هغه لوري چي دا ماشومان مني او هغه ډله چي دا ماشومان
ورپوري اړه لري . په جگړه کي هر بنکيل لوري هر حالت کي د هر شوني اقدام څخه به گټي
اخيستيني سره د خطري سره د ماشومانو د مخامخ کيدو مخنيوي وکړي . ۲ ليرېدونه چي د دغي
پرگراف له مخي تر سره کيږي بايد د هغوي د مور او پلار له غوښتنې سره سم د جلا والي په
بهير کي د شوني پرلپسي والي به پام کي نيولو سره د ديني او اخلاقي زده کړو به گډون د هر
ماشوم لپاره بنوونه او روزنه چمتو شي .

۳ د ماشومانو کورنيو او هيواد ته د بيرته ستنيدو د ټکي په پام کي نيول سره د دغي مادي له
حکم سره سم د ماشومانو ليرېدونه تر سره شوي ده . هغه لوري چي دغه ليرېدونه سمبال کړي ده
او د هغه هيواد چارواکي چي دغه ماشومان يي منلي دي بايد هر ماشوم ته د عکس سره يو
داسي کارت جوړ کړي چي د سره سلب نړيوالي کميټي د ورکو شوو خلکو د پل اخيستنې
مرکزي څانگي ته به واستول شي ، په دي شرط چي ماشومان د خطري سره مخامخ نه کړي . هر
کارت بايد د شونتيا په صورت کي دغه لاندې معلومات ولري .

(الف) د ماشوم تخلص (کورني نوم)

(ب) د ماشوم نوم

(ج) د ماشوم جنس

(د) د ماشوم د زېږېدنې نېټه (که د زېږېدو نېټه يې څرگنده نه وي ، د هغه تقريبي عمر)

(ه) د ماشوم د پلار بشپړ نوم

(و) د ماشوم د مور نوم او د واده دمخه د هغې نوم

(ز) د ماشوم نږدې خپلوان

(ح) د ماشوم ملیت

(ط) د ماشوم مورنۍ ژبه او هره بله ژبه چې پرې خبرې کوي

(ي) د ماشوم د کورنۍ پته

(ک) د ماشوم د پېژندنې شمېره

(ل) د ماشوم روغتيايي څرنگوالي

(م) د ماشوم د وینې ګروپ

(ن) د ماشوم بېلونکي نښې

(س) د ماشوم د موندلو ځای او نېټه

(ع) د ماشوم د هیواد د پریښودو ځای او نېټه

(ف) د ماشوم دین (که یې ولري)

(ض) په استوګن هیواد کې د ماشوم پته

(ق) که ماشوم له ستنیدو دمخه مړ شي ، د هغه دمړینې نېټه ، ځای او دمړینې څرنگوالي .

دریمه جزا – ژورنالېستان (خبريالان)

د خبريالانو د حمايت لاري چاري

۷۹ ماده – ۱. هغه شمير خبريالان چي د جگړي به سيمو کي د خطرناکو مسلکي دندو په سرته

رسولو بوخت وي بايد د (۵۰) مادي د لمړي بند د حکم له مخي ملکيان وگڼل شي .

۲- هغوي په دي شرط بايد لوښنامي او تړون تر حمايت لاندې وي چي د لمکي په توگه د خپل

دريځ مخالف عمل سرته ونه رسوي او د جگړي د رپپورت ورکونکي له هغه حق څخه تيري ونه

کړي چي د دريمي لوښنامي د څلورمي مادي په څلورم بند کي وسلوالو ځواکونو ته ورکړل شوي دي. ۳- د دغي تړون د دويمي ضميمي له بيلگي سره سم هغوي بايد هغه پيژند پانه ولري چي بنايي د هغويد اړوند هيواد يا د هغه هيواد له خوا ورکړل شوي وي چي دي په کياستوگنه لري او به هغه کيبي د گمارونکي خبري موسسي نوم ليکل شوي او د خبريال به توگه يي د ده دريځ منلي وي.

پايښه

د جگړې اړوند مدون حقوقو د دجينيوا لومړي کنفرانس څخه سرچينه اخلي . دغه کنفرانس په حقيقت کې له نړيوالو جگړو او شخړو کې د بنکيلولو او دو او عامو خلکو د حقوقو د خونديتوب په برخه کې يو لوي پرمختگ و .

د ۱۹۰۰ په م نيميايي کې د خوځښت سبب شو . يعني د دولتونو تر منځ د جگړې د حقوقو په اړه گڼ شمير دوه اړخيز او څو اړخيز نړيوال تړنونه لاسليک شي . په داسي حال کې چې اوس مهال دنړۍ د ۱۹۰۰ هيوادونه دجينيوا د کنوراسيونو غړي دي خو بيا هم په شخړو او جگړو کې بنکيل دولتونو ځيني وخت د کنواسيون د ژمنو خلاف عمل کوي . په جگړو کې د ملکي خلکو ژوند ته پاملرنه نه کېږي او هغه زيان رسوونکي وسلې کارول چې منع شوي دي .

سوره ، عراق ، يمن او فلسطين هغه هيوادونه وي چې په وروستو کې آن کلتريمونه او کيميا وې وسيلې هم په کې وکارول شوي و . په د ۲۰۱۳ م کال کې لويديځو هيوادونو او ملگرو ملتونو ادعا وکړه چې د سوريې دولت په دغه هيواد کې د مخالفينو پر ضد کيمياوي وسلې کارولي دي د همدې کال په مې مياشت کې د ملگرو ملتونو يو يې پلټونکي ډلې وويل چې گومان کېږي سوې دولتي ځواکونه د (سا دين په نوم هغه گاز کارولي دي چې دا نسان مه غزه زيانمنوي وروسته په ټولنيزو ورسيتو کې داسي ويدي گاني هم خپري شوي چې په سوريه کې کارول مؤوکيمياوي وسلو له امله او زيانمن ماشومان په کې ليدل کېږي .

دا په جگړو کې د زهرجنو بې خوبي کوونکي او بيولوژيکي وسلو دکارونې د مخنيوي په اړه ځينو د (۱۹۲۵) کال دويرو کول خلاف کړنه ده .

وړاندیزونه

د التقوا د لوړو زده کړو مؤسسې څخه هیله کوم تر څو د محصلینو د را پوهیدو په منظور نورو محصلینو ته هم د اړونده موضوع په اړه سمیارونه او موضوعاگانې ورکړي دي .

۱- د نړیوالې ټولنې څخه هیله کوم چې هغه هیوادونه چې د دا ډول اصولو رعایت نه کوي باید هغوي هیله وکړي اود اصولو په رعایت یې مجبور کړي.

۳- په جگړه کې بنکیلو هیوادونه څخه هیله منډیم چې د دا ډول اصولو رعایت خپل د بني او انساني وجیبه وگڼي .

۴- د هیوادونو فوځي ارگانونو څخه هیله کوم چې د جگړه په اصولو په اړوند دخپلو پوځیانو د پوهې د زیانونو په منظور پروگرامونه لنډ مهال او اوږد مهال کورسونه ، دایرکړي ځکه دا د بشر په گټه دي .

انځليکونه.

- ۱- ابراهيمي ، محمد (۱۳۷۷) ، اسلام و حقوق بين المللی عمومي جلد، دوم ايران، تهران انتشارات سمت .
- ۲- ابن قدامه ، احمد بن محمد (۱۴۲۵) المغنی ، راش، مكتبة الرياض الحديثه
- ۳- ارسجاني، حسن ، د دولتونو حاکميت واکمني (دحبیبی کتابونو د سهامې شرکت ، (۱۳۴۸)
- ۴- بیگلدي ، محمد رضایائی (۱۳۸۴) حقوق بين المللی عمومي ايران تهران کتابخانه گنج دانش
- ۵- تره کي ، محمد عثمان (۱۳۸۷) په افغانستان کي د جگړې د جنایتکارانو محاکمه افغانستان ، کابل .
- ۶- ټونکن اونور ، نړیوال عمومي حقوق ، د پوهنوال دوکتور ودير صافی ژباړه ، دکابل پوهنتون
- ۷= دفتری احمد متین ، د نړیوالو حقوقو د اړیکو بهیر، تهران د حبیبی انتشارات ، (۱۳۴۱)
- ۸- ژینوا، د (۱۹۴۹) اگست د ۱۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترڼونه،
- ۸- ژینوا، د (۱۹۴۹) اگست د ۱۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترڼونه
- ۹- ژینوا، د (۱۹۴۹) اگست د ۱۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترڼونه،
- ۱۰ (۱۹۴۹) اگست د ۱۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترڼونه،
- ۱۱- ژینوا، د (۱۹۴۹) اگست د ۱۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترڼونه،
- ۱۲- ژینوا، د (۱۹۴۹) اگست د ۱۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترڼونه
- ۱۳- قرانکریم او حدیث خخه هم رانقل شوي دي .

فهرست

1.....	سريزه
2.....	موضوع تگلاره :
2.....	د موضوع پلان :
3.....	لومړۍ فصل
3.....	عمومي معلومات
3.....	لومړي مبحث: جگړې دنړيوالو حقوقو پيژندنه
4.....	دويم مبحث- تاريخي سير
7.....	دريم مبحث- جگړې دنړيوالو حقوقو منابع
7.....	لومړي مطلب- د بشردوستانه حقوقو بنسټيز اصول
8.....	دوهم مطلب- عرف او عادات
9.....	دريم مطلب- نړيوال معاهدات ۲
9.....	خلور مطلب: د حقوقو کلي اصول
11.....	لومړۍ مبحث-جگړې حقوق يا نړيوال بشريال
11.....	دويم مبحث-د جگړې مفهوم دنړيوالو حقوقو له نظره
11.....	لومړۍ مطلب- تشکيلاتي يا اورگانیک عنصر:
12.....	دويم مطلب-معنوي عنصر يا د جگړې اراده:
13.....	دريم جز-مادي عنصر(ثبته)
14.....	خلورم جز- جگړې موخه:
14.....	لومړي جز-دانساني سلوکاونه تبع يضاصل:
15.....	دويم جز-دپوځي اقدام اصل:
15.....	دريم جز-محدوديت اصل

15.....	خلورم جز- تفکیک اصل:
15.....	پنجم جز- دتناسب اصل:
15.....	شیرم جز- دبنه نیت اصل:
15.....	هغه ډلې او ځایونه چې د جگړې د حقونوله ملاتړ څخه برخمن دي
16.....	څارونکې بنسټونه
16.....	۱- دولتونه
16.....	دریم فصل
16.....	جگړیزه اصول د اسلامي شریعت نړیوالو دوستانه نظر
16.....	لومړۍ مبحث- د اسلام له نظره
18.....	لومړۍ مطلب: د اسلامي په مقدس دین کي د جنگ (جهاد) پیژندنه او اهداف
18.....	لومړۍ جزا - د جهاد فی سبیل الله مفهوم او مانا
20.....	دویم جزا- په اسلام کې د جگړې (جهاد) موخې او اهداف
20.....	دویم مطلب - د جگړې حقوق د جینوا د کنوانسیون له مخې
22.....	پیژندل شوي نښانونه ۱
22.....	ملي نښانونه ۲
22.....	پوپناکول ۴
22.....	د جگړې د لیکې څخه د وتلي دښمن ساتنه
23.....	د الوتکې سپرلی
23.....	۴۲ ماده
23.....	وسله وال ځواکونه ۱
24.....	جگړه ماران او د جگړې اسیران
25.....	جگړو کې د ګډون کوونکو کسانو حمایت

- 26.....دويم مطلب- تر ځانگړي حمايت لاندې سيمې او زونونه.
- 26.....بي دفاع سيمې.
- 28.....غير فوځي زونونه.
- 29.....درېم مطلب : په نښته کې د بنکيل لوري په لاس کې خلکو سره چلند.
- 29.....د پلي کيدو ډگر.
- 29.....کډوال او تابعيت نه لرونکي کسان.
- 29.....تيت او پرک شوي کورنيو د غرو بيا يو ځاي کول.
- 30.....د ښځو حمايت.
- 30.....ماشومانو حمايت.
- 31.....۷۸ ماده - د ماشومانو ليرېدونه.
- 32.....د خبريالانو د حمايت لاري چاري.
- 34.....پايله.
- 35.....وړاندیزونه.
- 36.....اخځليکونه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library